

ЕРАЛИН Қ., НАКБАЕВА А., НҰРЛАНОВА Ұ.

ЕЖЕЛГІ

КОСТЮМ

ТАРИХЫ

1.009
69
09

ТҮРКІСТАН - 2009

-451262-

Ералиев К.
Ежедневные заметки
матрицы.

2009.

Ветманов Б.

11.10.2010.

391.009
E-69
2009

Ералин Қ. Накбаева А. Нұрланова Ұ

ЕЖЕЛГІ КОСТЮМ ТАРИХЫ

(оқу құралы)

Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық
қазақ-түсік университеті
КІТАПЖАНА
Түркістан қолжазба
2009

Түркістан 2009

А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті оқу әдістемелік кеңесінде бекітілген. (Хаттама № 8. 16 сәуір 2009)

Ералин Қ. Накбаева А. Нұрланова Ұ. «Ежелгі костюм тарихы» (оқу құралы)
Түркістан Қ. А. Ясауи атындағы ХҚТУ Тұран баспаханасы, 2009 120 бет

Пікір жазғандар: Сманов.Л – профессор, педагогика ғылымдарының докторы
Көшенов.Ж - доцент, педагогика ғылымдарының кандидаты

ISBN 9965-898-61-8

Ұсынылып отырған оқу құралы Ежелгі дүние кезеңінен бастап ХХ ғасырдың аяғына дейінгі уақыт аралығындағы киім тарихы мен жөнінде, сонымен қатар 050421 «Киім дизайн» мамандығы бойынша жоғары оқу орнында оқитын студенттерге дизайн тарихы пәнінен меңгеруге арналған. Оқу құралында ежелгі киім тарихы туралы қарастырылған. 050421- «Киім дизайны» мамандығы бойынша дизайн тарихы пәні үшін Дизайн тарихы пәнінен оқу процесінде жоспарланған тақырыптар толығымен қамтылған.

© Ералин Қ

© Накбаева А

© Нұрланова Ұ

© ХҚТУ Тұран баспаханасы 2009ж

КІРІСПЕ

Адамзат қоғамның дамуы, мемлекеттердің құрылуы, тарихи формациялардың ауысуына байланысты костюм де күрделене түскен. Уақыт өткен сайын адамдар өміріндегі жетістіктерге, тұрмыс тіршілігіне, шен-шекпендеріне сай қоғамдағы алатын орнын киімдеріне қарап бірден тануға болатын дәрежеге жетті. Костюм әр уақытта да адамның әлеуметтік белгісінің қоғамдағы дәрежесінің куәсі болып келеді. «Дизайн тарихы» пәнінің мақсаты: студенттерді түрлі елдердің киім тарихымен таныстыру, киімнің сәндік бөліктері мен пішімдері, өзіндік ерекшеліктері мен құнды әрі кемшілік тұстары жөнінде білім беріп, әсемдікке баулу, эстетикалық талғамын дамыту.

Пәнді оқытудың міндеттері:

- студенттерді Ежелгі Египет, Греция киімдерінің түрлерімен таныстыру;
- Шығыс елдерінің киім тарихы туралы, білім беру;
- Орта ғасырдағы киімдердің өзіндік ерекшеліктері мен конструкциясының даму барысын ашып көрсету;
- Жанару дәуіріндегі киім стилі тарихы жөнінде білім беру;
- XII-XIX ғғ. Еуропа киімдері жөнінде түсінік беру;
- XXғғ.1-ші жартысындағы Еуропадағы және Кеңес өкіметі тұсындағы костюм түрлерімен таныстыру;
- Халық өнері мен ұлттық костюм түрлерімен таныстырып, жан-жақты білім беру

Пәнді оқу нәтижесінде студенттер төмендегідей білім мен ептілікті және дағдыны меңгеру қажет білімдері Ежелгі Египет, Грек, Шығыс елдері киімдерінің шығу тарихын;Орта ғасыр костюмдерінің түрлері, пішімі; Жанару дәуірі стилін; XII-XIXғғ. асырлардағы Еуропа киімдерін; XX ғасыр киім үлгілерін, ұлттық костюм түрлерінің өзіндік ерекшеліктері мен тарихын білулері қажет;

Ептілікпен дағдылары: киім тарихындағы түрлі елдердің киім үлгілерінің өзіндік құнды әрі кемшілік тұстарын көріп оны бағалай білуге дағдыландыру;-Киім стилдерінің айырмашылықтарын ажырата білуге ептілігімен дағдысын жетілдіру;-Киім үлгілерін бейнелеуге, суретін салуға шеберлігі мен дағдысын жетілдіру.

Пәнді оқытуда студенттердің меңгеруі қажет пәндерінің тізімі.

050421 «Киім дизайны» - «Еңбек технологиясы және кәсіпкерлік», 031340-«Кәсіптік оқыту» мамандығының «Киімдік конструкциялау мен модельдеу» мамандандыру саласы бойынша болашақ оқытушы дайындауда «Киім тарихы» негізгі пәндердің бірі болып табылады.

Сонымен қатар, бұл пәнді оқытуда «Мәдениеттану», «Қазақстан тарихы», «Тарих», «Оқу шеберханасындағы практикум», «Киімді конструкциялау мен модельдеу» және т.б. пәндермен өзара тығыз байланыста өткізіледі.

Студенттер семинар сабақтарында, лекция кезінде, бұрынғы алған

білімдерін тереңдетіп, белгілі тақырыпқа байланысты ұсынылған әдебиеттерді, этнографиялық материалдық, ғылыми-іздену материалдарын және т.б. зерделейді. әр сабаққа нақтылы мәселелерді қамтитын баяндамалар оқиды, дискуссия жүргізіп, рефераттар дайындайды.

Оқытушы сабақ барысында осы не өткен дәуірдегі қолданбалы өнер туындыларын атап қоймай, қазақ ұлттық киім үлгілерінің даму барысында талдау жасау қажет. .

Семинар сабақтары барысында студенттер киім тарихы жөніндегі әдебиеттермен өзі бетінше ізденіп, оқу конспектілеу, баяндамалармен көркем жазбалардағы мәліметтерді зерделейді. Ғасырлар бойы халық шеберлерінің материалдарды өңдеу тәсілдерін игеру, затты қолдану мақсатына сай безендіру әрі заттың мазмұны мен формасының дәл келуін ескеру қажеттілігін айқындап, шығармашылық мәселелерді шешуге, белгілі бұйым үлгілерінің эскизін салуға үйренеді.

ЕЖЕЛГІ ЕГИПЕТ КОСТЮМІ

Египет елі Солтүстік шығыс Африка жерінің ұшы қиырсыз шөл даласында орналасқан. Мұнда қызғылт сары құм, қаһарлы бейнедегі жартастармен алма кезек алмасып отыратын табиғат құбылыстарымен ерекшеленеді. Осы өлкені әлемдегі ең ұзын өзен Ніл басып өтеді. Өзен аңғары жап-жасыл. Жағалауында құрма, пальмалары, иісі жұпар аңқыған қарағандар мен биік папирус қамыстары өсіп тұрады. Ніл аңғарының топырағы жұмсақ, майлы келеді. Халық егін егіп, қолөнермен, малшылықпен айналысты. Ежелгі Египет тарихына көз жүгіртсек, оны негізінен төрт кезеңге бөлуге болады:

Ежелгі патшалық (б.д.д 3000-2400 ж.ж.) Орта патшалық (б.д.д 2400-1710 ж.ж.) Жаңа патшалық (б.д.д 1580-1090 ж.ж.) Соңғы кезең (б.д.д 1090-332 ж.ж.)

Күллі Египетті түгел қамтитын мемлекеттер бірден қалыптаса қойған жоқ. Алғашында қырыққа жуық патшалық болса, кейінірек біріккен екі мемлекет: Солтүстік Египет пен Оңтүсік Египет мемлекеті пайда болды. Оңтүсік Египет елінің патшасы басына биік дулығаға ұқсайтын ақ тәжі киді. Солтүстік Египет патшасының тәжі қызыл түсті болды. Әрі артқы жағы биіктеу жасалды. Шамамен б.д.д. 3000 ж. Оңтүсік Египет патшасы Солтүстік Египет патшалығын біржолата бағындырып, екі елді біріктірді. Сөйтіп, басына бірінің үстіне бірін қойғандай қосарлы тәжі киді. Египет әміршілері перғаундар (фараондар) деп аталды. Египет мемлекетінің алғашқы астанасы Мемфис қаласы болды. Онда елді перғауындар - ақсүйек шонжарлар, патшаның кеңесшілері, әскер басшылары басқарды. Египет дінінің өзіндік ерекшелігі болды: олар күн, ай, жер және үй мен жабайы жануарларды (крокодил, арыстан, шибөрі, сиыр, мысық, сұңқар, жылан) құдайлар деп сенді. Сонымен қатар, өнерде де дінге сенушілік байқалды. Мысалы, Лотос гүлі - мәңгілік пен өмір, жемістілік символы деп санаса. Адам денесін бейнелеу шартты, схемалы сипатқа ие болды. Бейнеленген адамның тұрысы және қимылы канонды және әлеуметті тұлғасы шартты тұрғыда бейнеленді. Ежелгі Египет фараондарының мүсіндерін бейнелеуде статикалық әрі мәңгілік сипатқа тән жасалды. Адам тұлғасының масштабы әлеуметтік шартты тұрғыда суреттеліп, қимыл-қозғалысы белгілі бір мағынаны білдірді.

Ежелгі Египет мүсіндері мен фрескаларының рельефіне қарай адамдардың әсемдікке құштарлығы мен олардың киім үлгілерінің негізгі түрлерін байқаймыз. Ранэфера статуясында ежелгі египеттердің әсемдікке құштарлығын, бейнелеу тәсілінен байқауға болады: адам тұлғасы сұңғақ, жауырыны кең, белімен мықынын жіңішке әрі бет әлпеті көрікті. Сонымен қатар, қазіргі заманғы сұлулық ұғымындай әйел бейнесі сұңғақ тұлғасымен, пропорциялық шешімімен, әрі нәзік те әсем келбетті, миндальді көз пішімімен ерекшеленді. Мұндай бейнені біз Раннан мүсінінен көруімізге болады.

Египет, тарихының мәліметтеріне қарағанда, ол кенеп матаның шыққан жері болып саналады. Ніл өзені арнасында осы талшықты өсімдікті өсіру аса қолайлы болды.

Тоқыма өнерінде Египет тоқымашылары өте жоғары шеберлікке қол жеткізді. Олар матаның 1см^2 не 84 негізгі, 60 арқау жіп өткізіп тоқыды. 240 м жұқа жіп салмағы 1 гр. ғана ие болды. Тоқымашы өзінің аса сезімталдылығымен осы мата талшығын көзімен емес қолымен ұстап байқап, онан өте жұқа кенеп маталарын тоқыды. Сондықтан Египет кенеп матасы таза жібек матасынан кем түспеді. Осы кенеп матасының жұқалығы соншалықты оның 5 қабатынан адам денесі айқын көрініп тұрды. схемалы сипатқа ие болды. Бейнеленген адамның тұрысы және қимылы канонды және әлеуметті тұлғасы шартты тұрғыда бейнеленді. Ежелгі Египет фараондарының мүсіндерін бейнелеуде статикалық әрі мәңгілік сипатқа тән жасалды. Адам тұлғасының масштабы әлеуметтік шартты тұрғыда суреттеліп, қимыл-қозғалысы белгілі бір мағынаны білдірді.

Әсіресе жаңа патшалық тұсында тор секілді немесе жылтыр моншақтармен, кестемен зерленген маталар шығара бастады. Мата бетіне негізінен геометриялық ою-өрнектер жиектеліп салынатын болды. Мата қызыл, көк, жасыл түсті табиғи материалдармен боялды. Кейінірек сары, қоңыр, көкшілтім түстердің түрлі реңктеріне бояды. Киім әзірлеуде кенеп, мақта, тері, үлпек секілді материалдар пайдаланылды.

Ежелгі патшалық тұсында ер кісілер киім ретінде кенептен немесе теріден әзірленген алжапқышты (схенти) белдеріне байлады: оны Ранэфера мүсінінен байқауға болады. Схентидің бүйір тұсында майда қатпарлар түсірілген. Бұл киім түрі фараондар мен ақсүйектерді қарапайым халықтан ерекшелеп көрсетеді. Әйелдер денесін орап тұратыш көкірек тұсынан тобыққа дейін жететін, иығында баумен бекітілген киім түрлерін пайдаланды. Бұл киім үлгісі "*калазирис*" деп аталды. (1 сурет) Киім пішімі барлығына бірдей болып, таптық ерекшеліктері тек киім матасының сапасына байланысты ажыратылды.

Орта патшалық тұсында египеттіктердің киім формасы күрделеніп, көлемі ұлғая түседі, бір киім үстінен бірнеше киім киюді дәстүрге айналдырды. Киім силуэтін етегіне қарай кеңейте түседі де пирамида бейнесіне ұқсайды. Қатпарларды көбірек пайдаланылатын болды. Әйелдер киімі айтарлықтай өзгерген жоқ, олар тек тағыншақтарды көбірек қолданды. Киім композициясын дөңгелек пішімді сәнделген жұқа қондырмалы жаға (ол шыны моншақ тастармен әсемделген) толықтырды.

Жаңа патшалық тұсында ақсүйектер тегі өз киімдерінде түрлі-түсті маталар мен жұқа, қымбат материалдарды, алтын және эмалды тағыншақтармен әшекейленген, қатпарлармен сәнделген киім үлгілерін пайдаланды. Қатпарлар киімнің жеке бөліктеріне қадалып тұрды. Бұл дәуірде киім тігу үшін шеберлер манекен пайдаланғанын байқауға болады. Тутанхамон фараоны табыты ішінен манекен табылғаны соның дәлелі. Сирия елін жаулап алған соң Египеттіктер киімінде өзгерістер ене бастады: екіге бүктелген матаның жоғарғы жағында мойын ойындысын ойып, бүйір тұсына қоса тігілген ерлер мен әйелдер калазирисін қолданады. Оның

үстінен бір немесе бірнеше қатпарлы юбка киді. Иығына жамылғы жамылды, қатпарлар киімге сымбат пен ырғақты айқын форма берді. Киім мықын тұсында шаршауланып, алдына қарай қайтарылады. Әскер басшылары ежелгі киім үлгілерін: схенти үшбұрышты алжапқыш пен бір иыққа салатын қобылан терісін пайдаланды. (1 сурет) Әскерлер алжапқыш, көкіректеріне тері байлады. Қарапайым шаруалар киімдерінде айтарлықтай өзгерістер болған жоқ.

Ежелгі Египет патшалығы тұсында киімге қосымша сән беретін, адам өңіне әр беретін әртүрлі құпия мағынасы бар тағыншақтар, тұмарлар пайда болды. Күн секілді шеңберлі мойынға тағатын алқа- түсті шыңылы моншақтармен, қымбат тастармен, алтын жіппен зерленіп, кестеленді. Аяққа, білекке тағатын білезіктер, алтын тәжі, сакина, моншақтар мен белдіктер кең қолданылды. Күн пішінді алтын алқаны египеттіктер әлемді және барша тіршілікті жаратушы Атон құдайының бейнесі деп санады. (2 сурет) Фараондардың бас киімі екі қабатты "атев тәжі" болды, онда урей - жыланы мен "лашын" символы үстемділік белгісі ретінде саналды, сонымен қатар фараондар бас киім ретінде көбіне "клафт" жолақты мата пайдаланады. (3 сурет)

Фараон әйелі басына лашын бейнесі мен лотос гүлін тақты. Әскербасшылары ойын - сауық уақытында қолтырауын, сұңқар, өгіз маскаларын бастарына киді. Фараонның алтын әрі үшбұрышты немесе куб пішінді сақалы оның ерекше күш-күдіретін көрсетеді деп санады.

Египеттіктер аяқтарына палма жапырағы мен папирус терісінен жасалған сандал киді. Оның пішіні өте қарапайым әрі ыңғайлы келді. Шешонка II фараоны жерленген жерден алтын сандал табылған. Қазіргі Каир мұражайында Тутанхамон фараонының салмағы 10 кг келетін алтын маскасы табылған, бұл бейнеден оның басына киген "клафт" орамалы сары және көк түсті жолақты матадан жасалғанын көреміз, орамал (4-5 сурет)

Шешонка II фараоны мүсіні өте ұқыптылықпен әсемдеп басына оралған. Клафт орамалы түсіне қарай оны қолданған адамның қоғамдағы орнын білдіретін болған. Мысалы, сары жолақты ақсүйектер киді, қызыл жолақты әскер басшылары, көк түс пен сары жолақты орамалдарды фараондар кигені белгілі.

АССИРИО-ВАВИЛОН КОСТЮМІ

Ежелгі Ассирио-Вавилония Ефрат пен Тигр өзенінің арасында орналасқан. Тұрғындар негізінен жер игерумен мал шарушылығымен, қолөнер, жүн маталарын шығару және сауда саттықпен айналысты. Ассирио-Вавилония өнерінің гүлденген дәуірі IX-VII ғ. б.д.д. болып саналады. Мұнда сәулет, сұңғат және мүсіндеу өнері өте жақсы дамыды.

Ассирия-Вавилионияда I мыңжылдықта (б.д.д.) тауар өндірісі қарқынды дамыды. Бұл өнермен әйелдермен қатар ер кісілер де айналысты. Вавилонда түгел бір көшелер бойына тоқыма өндірісімен айналысты. Олар көлденең және вертикальды станоктарда ені 1...4 м. келетін маталар тоқыды. Ассирио-Вавилионияда алғаш рет қоңыр қызыл (пурпур) түсті және алтын жіпті мата түрлерін шығарды. Қызыл түсті матаны қызыл түсті

шашақтармен әшекейлеп патша киімінде пайдаланды. Жоғары шенді адамдар шашақтары бар енді мойыншалғыны иықтарына салып жүрсе, жәй халықтар киімнің етегіне ғана шашақтар тақты

Халықтың эстетикалық әсемдікке деген құштарлығын, археологиялық қазбалардан алынған, патша бейнелерін суреттеу техникасынан байқауға болады. Мысалы, Ашшурнасирапал бейнесі суреттелген рельефте, білек пен балтыр бұлшық еттері патшаның сымбатты әрі күшті дене тұлғасын, бет-әлпеті, толқынды қою шашы мен сақалы мықты денсаулықтың көрінісі. Ерлер ұзын сақал, мүрт және мойлау қойыш, оның көлемін үлғайту үшін бұйралап жүрді. Шаштарын майдалап өріп оның ұштарын бұйралап сәндеді. Көбіне бастарына парик киді. (6 сурет)

Ассириялықтардың негізгі киімі — *канди көйлегі* болып саналды. (8 сурет) Көйлектің ұзындығы тізеге дейін жетті. Оны мықын тұсында енді белдікпен байлайтын. Киімге тағылатын тағыншақтар мен сәнді әшекейлер, киімнің ұзындығы мен қабаты тұтынушының қоғамдағы орнын анықтады. Бір киімнен артық киімді тек патшаға ғана киюге рұқсат етілді. Оның киімі жұқа ақ жүннен иірілген жіптен тоқылған матадан дайындалып, геометриялық ою-өрнектермен, алтын салпыншақтармен және қалың шашақтармен әшекейленді. Канди сыртынан патшалар қатпарсыз, бірақ шашақтармен, кестелермен әшекейленген сулықтар киді. Алтын салпыншақтар күн мен айдың және жұлдыздың бейнесінде жасалынып, белгілі бір мәнге ие болды. Негізінен олар жеңсіз көйлек пен қысқа жеңді, мықын тұсына байланатын шашақталған қысқа "конас" сулығын пайдаланды.

Әйелдер туника көйлек, белшалғы мен жамылғы - сулық киді. Ассириялық әйелдер көшеге шыққанда беттерін арнайы жапқышпен бүркеп жүрді. Киімдеріне қосымша сән беру үшін моншақтар, аяқ пен қолға арналған темір сақиналар, орама білезіктер тақты. Ассириялықтардың киімдері қондырмалы және шаршауланған киім түрлерінің үйлесімділігінен шықты. Ұзын немесе қысқа киім үлгілері бір немесе екі бөліктен құрылды.

Ассириялық әскери адамдардың киімдеріне тоқталсақ, олар өкшесі мықты, әрі оның орама бауы бар сандал, бастарына мыстан дайындалған бас киімдері басқа елдердің әскери киімдеріне қарағанда мықты, әрі денені түрлі зақымдардан қорғап тұрды. Патша ақ киізден жасалған *тиару* бас киімін метал пластинкалармен әшекейлеп, маңдайына тағатын алтын тартпаны қымбат тастармен және шашақтармен сәндеген. Ассириялықтар шалбар киген. Оны мына суреттегі шаруа киімінен байқауға болады.

ЕЖЕЛГІ ГРЕК КОСТЮМІ

Балқан түбегінің оңтүстік бөлігінде адамзаттық өркениеттің бір тамаша дәуірі - көне Греция мәдениеті дүниеден өтті. Италияндықтар Ежелгі мәдениет ретінде грек-рим мәдениетін атаған. Мұнда Антика дүниесінің тарихын мынадай кезендерге бөлу дәстүрге айналды:

1 Ежелгі кезең эгейлік мәдениет: б. д. д. 3 мың жылдықтан XI ғасырға дейін.

2. Гомерлік және архаикалық кезең: б.д.бд. XI-ҮШ ғ.ғ.

3. Архаикалық кезең: б.д.д. VІІ-VІ ғ.ғ.

4. Классикалық кезең: б.д.д. V-IV ғ.ғ.

5. Эллинистік кезең: б.д.д. IV ғасыр 1/3 I ғасырға дейін. Сол сияқты, Италия тайпаларының даму кезеңі:

- Этрис мәдениеті-б.д.д. VІІ-II ғ.ғ.

- Ежелгі Римнің патшалық дәуірі — б.д.д. VІІ-VІ ғ

- Ежелгі Римнің республикалық дәуірі — б.д.д. V-I ғ

- Ежелгі Римнің императорлық дәуірі I-V ғасырлары.

табиғаты жылы, жұмсақ климатты болып, егістік пен жайлымға қолайлы; жері жазықты, әрі пайдалы кен қазбаларына бай ежелгі гректер мал, егін шаруашылығымен шұғылданды. Сонымен қатар, грек қолөнері сұлулық туралы түсініктер басқа да өнерлері сияқты көп жерде әлі күнге дейін үлгі болып отыр.

Гректер көптеген елдермен сауда-саттық жасап, Қара теңіз жағалауында үлкен колонналар салды. Б.д.д. V ғасырда мәдениеттің гүлденген кезеңі "алтын" ғасыр деп аталды, оған себеп грек-персия соғысының гректер үшін жемісті болуы. Осы кезеңде Афинада үлкен құрылыс жұмыстары жүргізіліп, жаңа храмдар, стадиондар, гимназиялар, булевтерилер салынды. Сонымен қатар, әдебиет пен бейнелеу өнері де өркендей түсті. Атап айтсақ, әйгілі мүсіншілер Мирон, Поликет үлкен архитектуралық ансамбльдер құрастырса, Эсхил, Софокл Еврипид трагедиясын жазады. Гректер күшті әрі әдемі сұңғақ бойлы адамды — "колос агатос" деді. Грек костюмі қарапайым пішімдегі архайка кезеңіндегі киімнен күрделі де әсем формалы еді. Эллинизм киімдері әсерлі болды. Шаршаулар грек костюмінің антикалық негізі болып саналды. Ол архитектурадағы антикалық храмның Колоннасы ретінде жасалынды. Киім тігуде негізінен жүн маталарын пайдаланды. Мата тоқу жұмыстарымен үйдегі құлдар, сонымен қатар, бай әйелдер айналысты. Гректер жүн өңдеумен қатар кенеп талшықтарынан мата тоқып шығарды. Ал жібек және мақта маталарын Шығыс елдерінен алдырды.

Гректер мата шетіне қарапайым оюлар салды, кейде бір түсті матаға аппликация тікті. Грек ою - өрнектерінің ішінде ең көп тараған — "пальмета"; "моншак", "меандр", "толқын", "ионик" т.б. өрнек композициясы кеңінен қолданылды. Бұл ою-өрнектер халықтың тұрмыс жағдайына, қоршаған ортаға байланысты пайда болды. Мысалы, теңіздің толқындары ритімді қайталанып отырған бітпес оюларға ұласып отырса, теңіздің иірілімді жағалаулары - күрделі меандр өрнектері, пальма ағашының қабығына ұқсатып палмета ою-өрнектері жасалды. (11 сурет) Киім түсіне қарай гректер ақ түсті сән үшін пайдаланды, ал шетіне ашық

түсті өрнектер салынды. Сонымен қатар, түсті киімдерді де кеңінен пайдаланды. Көбіне матаны сары мен сарғыш реңкті түстерге, көк, қызыл, ашық-жасыл, қызғыш күлгін түстерге бояды. Қызғыш түсті бояуды (пурпур) теңіз моллюскаларынан алды, сондықтан мұндай түсті маталар өте қымбат болды.

Ерлер киімі негізінен екі бөлектен тұрды, олар - *хитон*, *гиматия*.

Хитон - іш киім, сондықтан ерлер бұл киіммен сыртқа шықпайтын. Хитонды тұтас жүн, шұға маталарынан жасады. Матаны екіге бүктеп, жоғарғы иық жағын қаусырма - *фибуламен* (сәнді түйреуішпен) біріктіріп, киімді шаршаулап, сәндеп киді. Кейде хитонда сол матадан шығарылған жеңі болды. Оның ұзындығы түрліше дайындалды. Мысалы: жастар мен балықшылар, құлдар қысқа — *экзомий* киімін киді. Ол мықыннан сәл ғана түсіп тұрды. Бұл хитон тек сол иық тұсында түйреуішпен бекітіліп тұрды, ол қолдың қимыл-қозғалысына кедергі жасамады, сондықтан оны әскери адамдар мен түрлі кәсіп иелері, құлдар киді. Ал жасы үлкен кісілердің хитоны ұзын болды.

Гректердің сырт киімдерінің бірі *гиматий* – *сулызғы*. Ол тік бұрышты жүн матадан (өлшемі 1,7х4м) әзірленіп, адам денесін түрлі шаршаулармен қымтап орады.

Гиматияны денеге орап, екі қолды да бүркеп күрделі формаға енгізіп, шаршауланған киім, оратор-киімін тек ғалымдар мен ақыл-ой еңбегімен шұғылданатын адамдар киді. (9 сурет)

Бұл киімді орау үшін алғаш гиматиді денеге орап шығып, матаны сол иықтан белге дейін түсіріп, өңір тұсында дөңгелектей шаршаулап сол иықтан жота бөлігіне қарай жіберіп иық пен сол қолды жауып тұратындай етіп жасады.

Жастар овал, тік бұрышты силуэтті - *хламис* киімдерін киді (10 сурет). Ол бір иықты жауып, екінші иық үстінде фибула тоғасымен бекітілді. Аяқ киімі ретінде гректер сандал, крепида, етік ретінде эндромина киді. Кедей кісілер теріден тігілген жұмсақ туфли-постоланы киді.

Гректер ақ түсті қысқа шашты өте сәнді деп санады. Сән-салтанатқа арналған шаш түрі - *цикада* деп аталды. Шаштарын көбіне бұйралап жүрді. Бас киімді тек суықтарда қолданды олар - *петас*, *кюнэ*, *пилей*. Бұл бас киімдерді киізден, сабаннан, матадан жасады. Әскери адамдар қысқа хитон және оның сыртынан денеге қынамалы-торақс киімін киді. Грек әйелдері ер кісілердің эстетикалық принциптеріне бағынды. Бірақ әйелдердің киімі жабық әрі ұзын пішімде болды. Әйел киімдері пішілмеген. Олар тұтас матаны екіге бүктәп иық тұсында шаршаулау арқылы әшекейлеп киді. Хитон ішкі киім болып саналатын. Ол жүннен тоқылған және бөзден тоқылған маталардан дайындалды. Көбіне, хитон сары, қызыл түсті болып бір иық тұсында фибулалармен бекітілетін. Кең хитонды дөрекілік, ал тар хитонды — көпшілік киімі ретінде саналған.

Әйел хитонының жоғарғы жағында қысқа кофта ретінде жеңсіз алды ашылатын қысқа көйлек киген. Кейбір кездерде хитонның бел жағында кеңейтілген жері - *колпос* болған, яғни ұзын хитонды белінен байлап,

хитонды жоғары тартып көтеріп қойған. Әдетте қыздар белбеуді белінсе, ал әйелдер көкірек тұсынан байлайтын болған.

Әйелдер колпост пен дипладияны бірге киген. Хитонға өрнекті жиектеп тігіп әшекейлеген. Кейде бүкіл хитон матасына ою-өрнек салынатын болған. Әдемі көріну үшін грек әйелдері көкірегін арнайы мата - страфмонмен байлаған.

Қаншалықты хитонды әсемдегенімен ол үй киімі есебінде пайдаланынды.

Сырт киім пеплос формасы бүрмеленгенімен хитонға ұқсас еді, Бірақ хитонмен салыстырғанда бүрме санымен және ұзындығымен ерекшеленді. Пеплосқа 1,5 м ені, және 3-4 м ұзындықтағы мата кететін болған. Пеплос — ақ түсті және басқа түрлі-түсті матадан дайындалды. Көбінесе ашық сары мен қоңыр түстегі пеплостар да киілді. Ең қымбат сәнді пеплос көк, күлгін түсіне боялатын. Пеплос бүрмелі болып, сәнді көріну үшін етегіне қорғасын тігілген. (12 сурет)

Хитон мен пеплос үстіне төрт бұрышты сулық киілді. Әйел сулығының пішімі кіші болғанымен ою-өрнектер көбірек қолданылды. Костюмде әр түрлі-түсті араластырып кию мода ерекше сәнді деп саналды. Ауа-райы бұзылғанда сулықты басқа жамыла салатын, өйткені әйелдер арнайы бас киім кимеген. Пеплостың үстінен мөлдір матадан калитра - шарф таккан.

Аяқ киім ретінде сандаль және туфли, суық кездері қысқа етік киген. Әйелдер етігі шошка терісінен және бұзау терісінен тігіліп, ашық және алтын түстерге боялған, оны темір және басқа металдармен көркемдеген. Немесе аяқ киім үстін кестелермен әшекейлеген.

Көбінесе аяқ киімді өкшесіз киген. Грек әйелінің бейнесін әсем шаш үлгісі толықтырады. Олар, ұзын шашты қалады. Гомер гректері әйелдің шашы "алтын түсті" болғанын сұлу деп есептеп, оған әр түрлі форма беріп отырған. Грецияда шаш қою сәнінің бірнеше түрі болған. Оның "классикалық түрі" - грек түйіні — 'каримбос. Бұл үлгіде ұзын шаш артқа қарай таралып түйілген, шашты бұйралап, маңдайға төмен түсіріп тараған. Өйткені сол кездегі түсінік бойынша қысқа маңдай әдемілік белгісі деп саналған. Қас пен шаш арасы екі елі болған дұрыс деп санады. Әрі қарай шаш бетке жақындатылып артқа таралып шүйдеге түйілген түйінді шпилька түйреуішпен, әр түрлі ленталармен бекіткен. Кей кездерде шашты алтын жіппен тоқылған тормен түйген. Оны ете-фону деп атаған және ол тәжге ұқсатылып істелінген. Грек әйелінің бейнесін, бетті әрлейтін заттарсыз көзге елестету қиын. Дене бітімі әдемі әйел қолына қалайыдан айна ұстап, бетін қызартыңқырап, ернін, қасын, қабағын, кірпігін бояп, иіс су жаққан. Иіс суды арнайы керамикалық флаконда сақтаған. Грек әйелдері қолшатырды күн сәулесінен қорғану үшін қолданған. Олар әр түрлі болды. Бірақ оның жиі қолданылатыны төрт бұрышты болған. Грек костюмін зергерлік бұйымдар толықтырады: алтын сырға, алқа, диадема тәж, моншақ, сақина жүзік, білезік.

Әсіресе жылан сияқты иірілген білезік көбірек тағылды т.б. Білезікті білекке, балтырдан төмен тұста таккан.

Қаншама зергерлік бұйымдармен көркемделсе де грек костюмі қарапайымдылықты сақтады.

Құлдар әр түрлі киімдер киді. Оның ұлттық ерекшеліктерін білдіретін сәндік белгілері болған, көбінесе ірі тоқылған қарапайым матаны тікелей иығында біріктіре салатын. Әдетте қожайын құлға бұл киімді жылына екі рет беріп отырған.

Грек елінің саяси жағдайы басқа елдерге қарағанда ерекше еді. Оның негізі - демократия (халық жиналысымен басқару) және құлдық құрылым.

Грек мәдениеті мен өнері реалистік тұрғыда құрылды. Адамның жеке басының әсемдігі мен оның құндылығы жоғары бағаланды. Өнер тілінен түсініктілік пен қарапайымдылық талап етілді. Күнделікті өмірді шынайы бейнелеу грек өнерін кейінгі Батыс өнеріне үлгі етті. Грек тұрмысы қоғамдық негізде болды. Жиналыстар өлең, би, спорт ойындарымен жалғасып отыратын. Бұл екінші жағынан адамдардың көңіл-күйі мен мүмкіншіліктерін мемлекеттік тексеруден өткізу деп саналатын. Бұл гректердің тұрмыстық және өнердегі эстетикалық көзқарасында және олардың киімінде де көрініс береді. Бүгінгі күнге дейін грек өнері әсемдік жағынан идеал ретінде үлгі болып отыр. Алғаш рет адамзат тарихында әсемдік негізіне ішкі жан дүниесі мен тұлға әсемдігінің гармониясы саналды. Отан сүйгіштік пен жоғары азаматтық сезім, дамыған, әрі терең ақыл-ой мен дене бітімінің сұлулығы, тұлға пропорциясы ақындар мен суретшілердің жасағаны образдары қатты тандандырады.

Азамат — атлет идеалын грек суретшісі "Днифор" қалайы мүсінінен көрсеткен. Поликпей бұл өнерінен басқа "Канон" атты теориялық трактат жазып, онда адамның дене бітімі жайлы көзқарасын білдіреді. Өлшеу мөлшері ретінде адам денесінің жеке бөліктері негізге алынады. Адамның 1/7 бөлігін бас, бет, қол 1/10, өкше 1/6 бөліктерін алды. Қаншалықты грек қоғамында әйел құқықсыз болғанымен, әйелдер образдарына өнерде де ерекше кеңіл бөлінді, олар жан-жақты дамыған, денсаулығы мықты, толыққанды жетілген адам образдарын бейнеледі.

Грек костюм үлгілері бізге өнердің өлмейтін көп ғасырлар бойы жер қойнауында жатып, аман жеткен үлгілері арқылы келді. Грек костюмі жайында ақпаратты біз, ыдыстарға, шіркеулер мен храмдар қабырғаларына салынған суреттерінен көреміз. Жоғарыда айтқандай, грек өнері өзінен кейінгі дамыған елдердің, әсіресе, Батыс елдерінің өнеріне тікелей үлгі болып, ол өнердің жан-жақты дамуына, оның қайталанбас үлгілерінің шығуына әсер беріп, өнер тарихында және жалпы тарихта өшпес із қалдырды.

Көне дәуірде гректер киіміне азиялықтардың ықпалы өте зор әсер еткен. Крит аралында қазба жұмыстарын жүргізгенде, домикен дәуіріндегі грек киімдері египеттіктерді еске түсірген. Сол кездегі әйелдер кеудесінен төмен ұзын матаны карсет ретінде қатты қыналып ораған, белінде көптеген қатпарлары бар белшалғы болған. Кейіннен гректердің эстетикалық сезімінің дамуына байланысты, олардың костюмдері де өзгерді. Эллиндер өздерінің құдайларын өте идеалды, дұрыс дене құрылысы ретінде елестетеді. Киімдегі қатпарлар арқылы эллиндер адамның сұлу мүсінін айқындап көрсеткісі келді, не кемістігін жауып отырды.

Алғашқы уақытта грек киімі тігілмейтін еді. Олар матаны өзінің қалауы бойынша бір-біріне түйреуіштер, тоғалар арқылы бүрмелеп, түйреп біріктірген. Оңтүстік Италиядағы Гректердің колонистерінің арқасында эллиндіктердің киімдері Аппенин түбегіне дейін жетті. Эллиндардың киімдері мен италияндық этрускалардың киімдерінің қосылу нәтижесінде римдік костюм пайда болды.

ЭТРУСТАР МЕН РИМДІКТЕР

Этрустар Италияның өте көне тұрғындары болды. Бізге көптеген шығармашылығын қалдырған Каспий еңбегінде этрус халқы азиаттықтардан шыққан дейді. Ал өздері Лидии тегіміз деп есептейді.

Этрустардың мәдениеті мен өнері грек және эллиндердің өнері мен мәдениетіне ықпалын тигізді. Этрустардың және Италияның көне тұрғындарының киімдері жейде сияқты кафтоннан және сулықтардан тұрды. Этрустар италияндықтарға қарағанда жеңіл де бай киінді. Ер кісілері Гректер киген киімді киді, ал әйелдер киімі кіші азиялық киімдерін еске түсірді. Этрустар гректерге қарағанда киімдеріне, тігіс түсірген. Әйелдері жүн матаның жеңіл түрінен, ал еркектер ауырлау түрінен киген. Кейінгі уақытта этрустар киімдері өте бай, қымбат маталардан тігіле бастады. Олар жұқа биязы және нәзік өрнектермен кестеленді. Мұндай маталарды сол кездегі Туска қаласында дайындады. Осында киімдерді римдіктер де киді. Әйелдер кеуде жағы жіңішке, етегі кең, ұзын келген, қысқа жеңді, өте бай жиектелген жейделер киді. Жейденің үстінгі жағынан бір жағы тікбұрыш немесе дөңгелек болып келген сулық киген, мұндай сулықты грек еркектері де киді. Сулық иығымен басын орап денесінің бәрін жауып тұрған. Бұл сулықты әр түрлі формада бүрмелеп қатпарлаған. Грек бишілері өте нәзік, жұқа сулықтарды пайдаланды. Қарапайым әйелдер алдына алжапқыштар байлады. Әйел бас киімдерінің формасы әр түрлі пішімде болды. Мысалға алсақ, бірінің ұшы үшкір биік болса, ал екіншісі басқа жабысып тұратын құлақ және желке тұсында жапқышы болған, оны лента арқылы байлаған. Аяғына сандал және аласа башмақтар киген. Бүгінгі күнге дейін этрустардың көптеген металдан жасалған сәнді бұйымдары сақталған. Ер кісілері де, әйелдер сияқты алтыннан жасалған алқалар тақты. Римдіктер этрустардың әшекей бұйымдарын пайдаланған. Этрустардың әскери киімдері кіші азиаттықтардың киімдеріне ұқсады.

Аз уақыт аралығында римдіктер өз елін үлкен державаға айналдырып, көптеген елді басқарады. Ал, Республика кезеңінде Рим Грецияны басып алды. Сол уақыттан бері Рим сәулет өнері Грек өнеріне өте ұқсас болды. Римдіктердің образын көзімізге физиологиялық жағынан өте күшті, шыдамды адамдар ретінде бейнелеп, сол уақыттағы олардың дене тұлғасы мен күш иесінің идеалы ретінде санағанын байқаймыз. Рим әйелдері көне грек әйелдеріне қарағанда қоғамда өте сыйлы да құрметті болатын. Мына, суретте шаршауланған палла көйлегін киіп тұрған рим әйелінің байсалды, сымбатты тұлғасын байқауға болады.

Рим өнері. Римдіктер костюмдерді дәстүрге байланысты пайдаланылды. Римдіктердің киімдері Гректерге қарағанда едәуір басқаша болды. Империя кезеңінде Римде матаны қолдан жасады.

Негізгі мата: жүн және зығыр талшықтарынан жасалды. Осы кезеңде Шығыстан әдемі жібек маталар әкеліне бастады. Римдік костюм түстері негізінен ашық қызыл түстердің үйлесімділігінен құралды. Дегенімен, қоңыр, сары, қызғылт түстерді де кеңінен қолданды.

Римдіктердің киімдері ішкі және сырт киімдер болып екіге бөлінеді. Ішкі киімдерді жалаңаш денеге кесе, сырт киімді ішкі киімдердің үстінен киді. Олар ішкі киімдерін туника деп атаған. Римдік туника гректердің хитондарына ұқсас келеді. Туникалар әр түрлі болған. Ала жолақ туникаларды жоғары лауазымды адамдар киген. (14 сурет) Киімнің орта тұсынан жоғарыдан төмен орналасқан жалпақ пурпур (қызғылт) түсті жолақты, туникаларды сенаторлар киген. Екі немесе бір жолағы бар туниканы салт аттылар киген. Әйелдер тунигі ерлер тунигіне өте ұқсас болды. Туника сыртынан киетін көйлегін столла деп атаған. Егерде туниканың жеңі болса, столла жеңсіз болып, ол кеуденің көкірек астынан белдікпен байланған. Әйел киіміндегі түстердің үйлесімділігі қоңыр сарғыш, алтынды немесе жасыл болды. Киімді сәндеуде негізінен кесте, шашақтар, қымбат тастар қолданылды.

Римдіктердің ең басты сыртқы киімі тога көйлегі. Мұндай көйлекті төртбұрышты ұзын, екі бөлік, материалды қосып эллипс түрінде тіккен. Оның ұзындығы 15 фут, ені 10 фут болды. Тога былай киілді ең бірінші ұзыннан екі бүктелген, сосын ұшы сол иықтан алға қарай жерге түскен, ал басқа бөлігі денені жауып, екінші ұшы сол қолтығы арқылы тобыққа жеткен. (13 сурет) Тоганы тек қана римдіктер киген. Римдіктер тоганы көпшілік ортада киіп жүруі өте қажет болды. Римдік балалар мен қыздар пурпур түсті тоганы киді. Олар жасөспірім жасқа жеткенде, қыздар тұрмысқа шыққанда пурпур түсті киімдерін ақ түске алмастырды. Пурпур түсті киген адамдар жоғарғы қызметте жұмыс істеді. Римдіктердің сулықтарын *лацерна*, *сагум*, *палудаментум* деп атаған. (15 сурет) Лацерна - жұқа матадан жасалынған, кейде әдемі әшекейленген, ұзындау болып келген төртбұрышты, алдыңғы жағы ашық белдікпен жиырылған, капюшоны бар, ол киімге ілмектер арқылы немесе тігіс арқылы жалғанған. Капишонды сагумға да тіккен. Сагум солдаттар кигем әр түрлі болған. Ала жолақ туникаларды жоғары лауазымды адамдар киген. Киімнің орта тұсынан жоғарыдан төмен орналасқан жалпақ пурпур (қызғылт) түсті жолақты, туникаларды сенаторлар киген. Екі немесе бір жолағы бар туниканы салт аттылар киген. Әйелдер тунигі ерлер тунигіне өте ұқсас болды. Туника сыртынан киетін көйлегін столла деп атаған. Егерде туниканың жеңі болса, столла жеңсіз болып, ол кеуденің көкірек астынан белдікпен байланған. Әйел киіміндегі түстердің үйлесімділігі қоңыр сарғыш, алтынды немесе жасыл болды. Киімді сәндеуде негізінен кесте, шашақтар, қымбат тастар қолданылды. Римдіктердің ең басты сыртқы киімі тога көйлегі. Олар жасөспірім жасқа жеткенде, қыздар тұрмысқа жаулық, лацернадан жұқа және матасы қалың болған.

Палудаментумды ең алғаш солдаттар, кейіннен армия басшылары кие бастаған. Оны жұқалау матаны ақ немесе пурпур түсінен көптеген қатпарлары бар етіп жасаған. Римдіктердің киімдері ауа райына байланысты, түстері әр түрлі киімдер киді. Заң бойынша римдіктердің

тогасы ақ түсте болды. Тек қана қара жамылғандардың тогасы қара түсте болды. Сонымен қатар, қара түсті құлдар мен қарапайым адамдар да киді. Алқызыл, жасыл, ашық, жасыл, сары, көгілдір, пурпур сияқты өте қымбат сия көк түстерді пайдаланды. Римдіктердің киімінде тек қана жолақ сызықтар ғана емес, сондай-ақ торкөзді кестелер, кестелеп тігілген немесе тоқылған гүлдердің, жұлдызшалардың суреттерімен әсемделді Римдіктердің Галерус бас киімдері ит терісінен жасалған. Бұл бас киімнің формасы жарты шар және жиексіз болып келген. Дегенімен, Рим елінің әр аймақтары елдерінің бас киімдерінің формасы әр түрлі болған. Фригия шапкасы түнде ұйықтайтын бас киімге ұқсаған жоғарғы жиегі алға қарай иілген, лентасымен иектің астына қарай байланған. Персидмитра бас киімі, Бұл қазіргі шығыс елдерінде киетін сәлде сияқты бас киімге ұқсайды, бірақ оның формасы күрделі болған. Оны орағанда бастың желке тұсы мен мойынын жауып ораған

Римдіктердің шашы адамның сұлу да, әсем бөлігі деп есептеген. Олар өздерінің құдайларының шашын қалың бұйра, ұзын ақсары түрінде елестеткен. Сол себепті Римдіктер шаштарын бұйралап жүретін болған. Олар жалаң аяқ жүрмеген, бұлар да қарапайым өкшелі аяқ киім және туфлиді пайдаланған. Тога киген кезде балтырына дейін жететін теріден жасалған аяқ киімді киген. Бұл аяқ киімнің қызыл, сиякөк түсті жоғары лауазымды адамдар киіп жүрген. Ол мурмус деп аталған. (16 сурет) Екінші орында сенатор башмағы. Оның формасының айырмашылығы алдынан (крестеп) айқастырып балтырына дейін байланған, қара түсті болған. Аяқ киімнің көтеріңкі түсін алдына күміс аймен безендірілген. Ең дөрекі башмақ перо деп аталған. Оның формасы етікке ұқсады, әрі ол өнделмеген теріден жасалған. Оларды солдаттар, аңшылар киетін болған. Табанын шегемен қаққан. Кедейлері ағаштан жасалынған аяқ киімді пайдаланған. Әйелдер башмақтары ақ, қызыл, сары, қою жасыл түсті, жұмсақ теріден жасалған және әр түрлі асыл тастармен әшекейлеген Римдіктер әр түрлі әшекей бұйымдарын пайдаланып отырды. Олар бастарына гүлден немесе жапырақтардан жасалынған гүл тәжілер киді. Олар алғашында көзі жоқ әшекейленбеген сақиналарды төртінші саусаққа киді. Этрустардың салты бойынша римдіктер жай темірден жасалған сақина таққан, оны тек қолтаңба ретін де пайдаланған. Ал алтын сақина тек сенаторларға, салт аттыларға киюге рұқсат етілген. Бағалы тастарды мына жүйеде бағалаған: алмаз, смарогдт бернил, опал, сарданикс. Әйелдер киім кигенде этрус салтымен шұқымаланған төртбұрышты, мыс пен қалайы қосындысынан әзірленген айнаны пайдаланды. Кейіннен үлкен айна қолданыла бастады. Сәнқойлар әсемдік үшін боянғыш заттарды пайдаланды. Қастарын қара күйемен бояды немесе сүрмені пайдаланған. Нард, роза, мафрон май, оран деп аталатын хош иісті заттарды пайдаланған. Олар өте қымбат болды. Римдіктер күннің ыстығынан және жаңбырдан қорғанатын қолшатыр пайдаланды. Бұларды өздері немесе құлдары ұстап иесін күн сәулесінен, жаңбырдан қорғап жүрген. Қорыта айтқанда, Ежелгі дүние костюмінің пішімі қарапайымдылығымен, табиғи маталардың сан алуан түрлілігімен, ою-өрнектерінің өздеріне тән ерекшеліктерімен айқындала түсті.

Ежелгі Дүние киімдері бойынша қайталау сұрақтары

1. Ежелгі дүние костюмінің пішіміне қарай қандай түрлерге жіктеуге болады?
2. Шумер мәдениетіне сипаттама беріңіз.
3. Египет мәдениетінің ерекшелігі неде?
4. Ежелгі Египет тарихын қандай кезендерге бөлінеді?
5. Египеттіктер қандай әсемдікке құштар болды?
6. Египеттіктердің киім матасы мен түсін айтыңыз?
7. Орта патшалық тұсындағы египеттіктердің киімі немен ерекшеленді?
8. Жаңа патшалық тұсындағы египеттіктер киімі қандай?
9. Египеттіктердің сәндік әшекей түрлері, бас киімдері мен шаш пішімдері қандай болды?
10. Ассирио-Вавилония мемлекетіне жалпы сипаттама беріңіз?
11. Ассирио-Вавилондықтардың әсемдікке құштарлығы.
12. Ассириялық ерлер киімі қандай?
13. Ассирия әйелдері костюмі қандай?
14. Антика дүниесінің тарихын неше кезендерге бөлінеді?
15. Көне грек мәдениетіне сипаттама беріңіз.
16. Ежелгі грек ерлерінің костюмі қандай?
17. Ежелгі грек әйелдерінің костюмі қандай?
18. Гректердің пеплос киіміне сипаттама беріңіз.
19. Грек костюмін қандай зергерлік бұйымдар толықтырып тұрды?
20. Грек костюміне азия халықтары киімінің әсері қандай?
21. Этрустар мәдениетіне жалпы сипаттама беріңіз.
22. Рим өнерінің ерекшелігі неде?
23. Римдіктердің костюмі қандай болды?
24. Римдіктердің бас киімі мен аяқ киімінің түрлері мен пішімі қандай?
25. Рим әйелдерінің сұлулыққа құштарлығы.

АРАБ ЕЛДЕРІ КОСТЮМДЕРІ

VI ғасыр соңында Араб түбегінде көшпелі және тұрақты халықтар арасында рулық қауым ыдырап, феодалдық қатынас орналаса бастады. VII басында бірігіп ғасырдың қауымдастықтар мемлекет құрды. Орталығы Мекке қаласы болды. Бірнеше онжылдықтар ағымында арабтар өздерінің үлкен территориясын Индия жазығымен Атлант мұхитына дейін, Сырдариядан Ніл жағалауына дейінгі жерлерді жаулап алған. Арабтардың қол астында Сирия, Палестина, Египет, Судан, Тунис, Марокко, Испания, Рим, Турция қалды. Міне, осылай IX-X ғасырға дейін өмір сүрген араб халифаты құрылған. Мемлекетнің астанасы Сириядағы Дамаск қаласы болды. Араб халифаты өмір сүрген кезде оның мәдениетінің өсіп дамығанымен, мемлекет құрамына енген елдердің ежелгі мәдениетімен қатар дамыды. Ал өнердің ішінен ерекше дамығандары архитектура мен көркем өнер шұқымалау, фили-грань, көзешілік, әрлеу, мата тоқу, кілем тоқу т.б.

Өте ертеде арабтарды бейнелеу ассириялық және египеттік рельеф суреттерінен көруге болады. Мұсылман дінін қабылдауға байланысты ислам адам суретін бейнелеуге, өнерде қолдануға тыйым салынады. Сондықтан да адамдардың шын бейнесін емес өздері идеал тұтқан бейнесін суреттерде, кітап жазу, мұра қалдыру кезінде бейнелеп отырған. Арабтар мұсылман дінін өте қадірлеп, қастерлеп, дінді өте қатты сақтаған. Тек әйелдері ғана емес, ер кісілері де содан аса инабатты, сыпайы көрінеді.

Орта ғасырлық арабтардың өмірі өте бір тамаша ескерткіш-ертегілер жинағы "Мың бір түн" кітабы адамзатқа қалдырылған тамаша мәдени мұра. Бұл кітап арабтардың нағыз эстетикалық сұлулық идеясының жинағы немесе, басқаша айтқанда, өмірінің энциклопедиясы деп атаса да болады. Икемді, әсем бұрым, аппақ тегіс бет "он төртінші түндегі ай секілді" ұзын кара және қалың қастың астында қарақат көз, бетінде қалы бар өте бір әдемі образды, ертегі бейнесін Шаһаризада біздің көзімізге елестетіп көрсетеді.

К.Маркс маврлар туралы өте бір қызық суреттемені (яғни Испанияда тұрақталып қалған арабтар) Алжирден қызы Женниге жазған хатында береді: Олар орташа француздан бойлары ұзын, беттері сопақтау келген, мұрыны құстұмсықты, көздері үлкен және жайнап тұрады, шашы мен сақалдары кара, ал өңдері әр түрлі. Ақшылтым түстен қап-қара түске дейін табылады. Ал, олардың киімі, тіпті ең кедей дегенінің өзі әдемі және сұлу көрінеді. Қысқа шалбар, жамылғы (мантия немесе тога секілді -өте жұқа ақ жүн матадан тігілген) немесе сулық (капюшонымен), басты бүркеу үшін (қолайсыз ауа-райында, өте қатты ыстықта т.б.) тюрбан қолданады немесе ақ муслиннің кішкене бөлігін беліне буып белдік етіп байлайды. Әдетте, олар жалаңаяқ жүреді. Тек суық кездері сары немесе қызыл сафьяннан тігілген туфлилер киеді. Ең кедей мавр киімді шаршаулау өнерінде" кез-келген европалық актерден басып озады. Сонымен қатар, ол өзін өзі өте әдемі, сыпайы, жомарт, жаратылысынан хақ екенін көрсетуімен ерекшеленеді. Мұнан біз арабтардың ислам дінін мақұлдап осы дінге сай киім кию, өзін-өзі ортада ұстап, құдайға құлшылық жасауда да олардың сұлулыққа, әсемдікке деген эстетикалық талпынысын байқаймыз.

Ертеде араб елді мекенінің өсімдікке тапшы болуынан киім тігіп, қолдануына мал шикізаты-тері, жүн, түйе және қойдың үлпек немесе түбітін пайдалануына тура келді. Тек кейбір оңтүстік өңірлерінде ғана мақта өсетін жерлерде өсімдік талшығынан мата дайындады. Ортағасырлық дәуір өзінің өте жоғары мәдениетінің дамуымен ерекшеленеді. Оған мата тоқып өндіру, талшықтардың түрлілігін, түс үйлесімділігін және өрнектелуін айтуға болады. Кең көлемде жібек, жоғары сапалы жүн, кенеп, мақта маталарын пайдаланды. Салт-дәстүрі негізінде ежелгі көркем өнер мәдениетін сақтай отырып, әлемдік деңгейге кетерілді. Өте ерте кезде маталарды қиялдан шыққан өрнектермен безендіріп, құс, аңдардың бейнелерімен әшекейлеп, бояған. Бірақ дінің сол кездегі тиымына байланысты атап айтқанда тірі жан-жануар, адамдарды бейнелеуге болмайтындықтан, ою-өрнектер түріне өзгерді. Жаңадан жұқа геометриялық немесе өсімдік тектес өте жіңішке сымға тартылғандай жолақ тектес, араб жазулары жазылған халифатты насихаттап,

мадақтайтын сөйлемдерді мата бетіне түсіретін өрнектер шықты. (20 сурет) Оны матаға түсіру өте күрделі гобельендік техниканы немесе тігіс жапсыруды керек етті. Ал, тегістеліп боялған маталар өздерінің түс үйлесімділігімен көздің жауын алды. Олар түстерді тартымды көріну үшін әр түрлі реңкте қолданып, жарқырата бояды. Мысалы: қызыл, алтынды-жасыл мен ауа көк жасылмен, сарымен, көкпен, қарамен, ақпен немесе шымқай ақтың таза өзін де қолданды.

Ертедегі құм тұрғындар-бедуиндер жеңсіз көйлек немесе жеңі бар, ұзын, кең, тобыққа жететін 2-бөліктен тұратын және де тек иық тұсы тігілетін, бүйір жағы ашық болып келетін көйлек киді. Көйлекті бел тұсынан белдікпен немесе баумен байлап жүрді. Сыртқы киім ретінде аббас-сулығы қолданылды. Ол дәрекі қой немесе түйе жүнінен, әдетте сары-қара немесе сары ауа көк жолақтар ретінде болды. Жамылғы Аббас алдынан тілінген және ашық беті төмен қараған, бас шығу үшін ойындысы бар мойын және қол шығу үшін жең ойындысы бар өте кең қап сияқты киім. (19 сурет) Қысып байланған бас орамал және ағаш не тері қалыпты сандал киім үлгісін толықтырады. Құрғақ және қапырық климат арабиялық шөлдің өте ертеде-ақ ер кісілердің және әйелдердің осылай киінуіне мәжбүр етілген. Сыртқы түріне қарай ол төртбұрышты мата (ақ немесе көгілдір түстес), жан жағынан бахрамамен тігілген. Таспа бауы бар жамылғыны маңдайға жабыстырып, қалған бөлігін иықтан асырып, артқа тастап, арқаны жауып тұрды, ал кей жағдайда бүкіл денені жабатындай етіп тігілді. Жаулап алу кезеңінде (VII- IX ғ.) арабтар өздеріне тәуелді халықтан өз киім үлгілеріне қажет үлгілерді алып отырған және осылардың ассортименті арабтардың киімінің пішімін байыта түсті. Шалбар киімнің негізгі бөлігі (Азия елінен алған) болып саналды. Азиямен Египетте арабтар шалбармен қатар, ақ кенеп, мақта, жібектен тігілген ұзын және кең жеңді көйлек, ою-өрнекті кафтан және жұқа шәліден белбау тағынып, сыртына алды ашық халат, қажет кезде айқастыра жабуға болатын және құшақпен белі буылған киім киді. Көбінесе киім үлгісін конус пішіндегі бас киім-чалма толықтырып отырды. Ал, аяққа бірден 2-3 пар (қызыл, сары т.б. түсті) тұмсығы үшкірленіп тігілген, бас жағы бұралған сафьяннан аяқ киім киді. Ал, зергерлік тағыншақтардан өте бай сәнделген, қыры бар пышак, тағыншак ретінде жүзік, сырға, аяқ немесе қол білезіктер пайдаланды.

Әйел киімінің ассортиментіне кең, ұзын, көйлек, шалбар, бас жамылғылары, орамал, халат, белдік-шарфтар және әр түрлі зергерлік сәндік бұйымдар кірді. Араб әйелдерінің киім үлгісі, өте әдемі болып ақ, түрлі түсті матадан тігілді, шалбар өте кең әрі жұқа жібек немесе мақта матадан тігіліп балақ тізеге байланып тобыққа дейін түсетіндей етіп тігілген. Көйлек ұзындығы тізеге дейін жететін. Сыртынан алды ашылатын кафтан, көкірек және бүйір тігістері әсемделіп, екі жанынан тілік түскен. Ал, бел тұсында шәлі белдікпен буылған. Ерлердің киіміндегідей сыртқы киім ретінде халат киінген. Әйел жамылғылары өте әдемі ақ, қызғылт, кара, жалтырақпен сәнделген, кестеленген, алтынданған. Қазіргі кездегі араб киімі тарихи үлгілерін сақтап қалған. Мысал ретінде, Сирия әйел костюмін алуға болады. Әйел киімі кең және

ұзын қатпарлы юбкадан және көкірекке қымталып жабысқан кеуде бөлігінен тұрады. Юбканың етек жағына ақ немесе түрлі түсті алжапқыш тігілген. Ал, басына чепчик тәрізді бас киімді жібек, алтын және күміс жіптермен кестелеп тіккен, кейде алтын тиындармен сәндеп, әшекейлеген. Чепчик үстінен түрлі-түсті не ақ орамал беттің төменгі жағын жауып тұратын. Хама әйелдері нығыздап торланғаы қызыл, сары, қоңыр түсті матадан көйлектер киді. (21 сурет) Юбкасы кең, атқа мініп жүруге ыңғайлы. Бел тұсы қатты жалпақ полотналық белдікпен буылады. Ол әрі дорба, қалта рөлін атқарып, отырды. Ал, басына ұлттық салт-дәстүріге сай орамалдарды бастарына тартты. Салт-дәстүрін көрсететін ұлттық киімінің негізі түрі болып көрінетін әйел киімі - хауран әйелдерінің киімдерін айтуға болады. (22 сурет) Ол табиғаттың қатаң жағдайларына бейімделу барысына байланысты қолданады. Кең ұзын көйлек-жейде, қара немесе көк түсті, тюрбан секілді бас киім астынан арқаға және көкірекке төмен жамылғы жамылды. Ол егістік алқаптарда жұмыс істегенде шаңнан қорғайды. Мойындағы ұзын алқа өте ертедегі тиындардан тұратын. Білектерінде күміс және алтын білезіктер киді, сол аяғында екі қоңыраулы білезік, басына күміс тиындармен, мандайға түсіп тұратын әшекейлер тақты

ҮНДІ ХАЛҚЫНЫҢ КОСТЮМІ

Үнді елі - Гималай тауының солтүстігінде орналасқан ежелгі мемлекеттердің бірі. Индия табиғаты өте әсем тропикалық аймақтардың бірі болып табылады. Бұл мемлекетте ешқашан қар жаумайды. Халықтар табиғаттың осындай қолайлығының нәтижесінде, ол басқа мемлекеттерден алдыңғы қатарда. Мұнда, джуд өсімдігінің талшықтарынан катты маталар, арқан жасалады. Сондай-ақ мақта өсіруден де жақсы нәтижеге жетті. Дүние жүзіндегі елдердің ішінде Үнді мемлекеті мақта өсіруден үшінші орында.

Табиғи және географиялық жағдайға байланысты мұнда түрлі мәдени дәстүрлер қалыптасқан. Солтүстік Индия халықтары қысы салқын ауа райына байланысты жүн және тері аяқ киімдерді пайдаланады. Ал, тропикалық аймақ тұрғындары көбіне жібек және мақта маталарын қолданды. Қазіргі уақытта Индияда бірнеше ондаған миллион халық (маратха, бенгальдықтар, тамил, меннага гуджараттықтар, нага, бхилдар және т.б.) тұрады. Әрбір халықтың дүниеге өзіндік көз-қарасы мен өмір сүру ерекшеліктері байқалады. Мысалыға, тамил халқының әйелдері сари, меннага халқының әйелдері бастарына тағатын қауырсынды диадемасы, үнді аралы тұрғындарының белшалғылары, Раджастхан штатындағы сәнді киім үлгілерінің барлығында да халықтың қанық, ашық, контрасты және сәндік әшекейлерге деген құштарлығын байқаймыз. Үнді халқының киім пішіміне қарай екі түрге бөлуге болады. Қолжазбаларға қарағанда жаңа дәуірде үнді әйелдері мен ерлері денесіне тұтас маталарды шаршаулау арқылы аяқтарын бүркеп, костюм формасын шығарған. Біздің дәуіріміздің IV ғасырдан бастап әйелдер мен ерлер киімінде айырмашылықтар байқалады. Үнді мемлекетінде ежелден бастап-ақ қолөнер жақсы дамыды, атап айтсақ сурет, көзешілік, зергерлік өнерлері. Аталған барлық өнер

түрлері дәуір өткен сайын өзінің бастапқы қалпынан әлдеқайда өзгерін, айтарлықтай жетістіктерге жетіп отырды. Әсіресе көзешілік, бейнелеу өнері жақсы дамыды. Бұл өнер түрлері бүгінгі күнде де дүние жүзі сауда аренасында жоғары бағаға ие. Киім үлгілеріне де бұл өнердің көп көмегі тиді. Бейнелеу өнерінің киім үлгісіндегі орны ерекше байқалды. Ашық түсті маталарға гүл түсірді, немесе жануарлардың суреттерін өте әсем бейнеледі, сонымен бірге, Бұл өрнектер өзіндік мағынаға да ие болды.

Біздің д.д. I ғасырда Орта Азияны шак және қушан тайпаларын басып алуына байланысты Үнді халықтарында тігілген киім үлгісі пайда болады. Олар жамылғы мен еңсіз штан, ұзын жеңді көйлек және камзолдар, ал "ҮІІІ ғасырдан бастап Үнді еліне мұсылмандар ене бастайды. Әсіресе елдің солтүстік бөлігіндегі халықтың мәдениетіне тұрмыс салтына, киім үлгілеріне едәуір өзгерістер жасайды. Бұл процесс XVI ғасырға дейін созылып, елдегі екінші діни бағыттардың бірі болып саналады.

Алғашында киімнің қалыптасуына этикалық қағидалар әсер етсе, мұсылмандар келген соң, киімнің қалыптасуына діни көзқарастар әсер етті. Мысалға, үндістер бұрынғысынша тігілмеген *дхоти* және сариді пайдаланса, ислам дінін қабылдағандары тігілген костюмдерді пайдаланды. Ерлер мен Әйелдердің арасындағы көп тараған киімдердің бірі болып мақта матасынан жасалынған, сәнді, ұзын жеңді, еркін пішінді көйлек — күртеше саналды. Сондай-ақ ерлердің шалбары әйелдердің шалбарына ұқсас болды. Оны "шутхна" немесе "чуридара" (чури -білезік) деп атады. Үнді еліне тері аяқ киімді мұсылмандар енгізді. Бірақ олардың аяқ киімдері өкшесіз, сіресіз тігілді.

Үнді елі әйелдері көбінесе сәнді, әсем киінуге, әрі киім әзірлеуге арналған мата түрлерін бояуға ерекше көңіл бөлген. Олар әсіресе ашық түсті киім үлгілерін әзірлеуде ерекше жетістіктерге жетті. Әйелдері беттерін, қолдарын, тырнақтарын бояуға ерекше көңіл бөлсе, ерлер сақалдарын бояды (ақ, жасыл, көк, күлгін түстерге) модаға айналдырған. Бояну барысында олар күлгін, көк түсті, ашық жасыл, ақ жасыл түске бояуды көбірек пайдаланды.

Б.д.д-II ғ.бастап Үнді елі мақта маталарын пайдалануда ерекше жетістіктерге жетті. А.Македонский заманында үнді елі шеберлерінің тоқыған мата шеттеріндегі көк немесе қызыл-сары жолақты мата ағынды су", "түнгі тұман" деген сияқты мағына білдірді Үнді мемлекеті мата шығаруда ең алғаш рет қол жеткізген мемлекеттердің бірі болып саналады. 1290 жылы Венецуелалық саудагер Марко Пола өзінің естелігінде былай дейді: "Индия мемлекеті - мата шығаруда ерекше көзге түскен елдердің бірі. Олар матаны бояуда киім әзірлеуде, оны сәндеуге ерекше көңіл бөледі. Олардың киімінің түсіне қарап, байлығын, дәулетін ажыратуға болады. Киім киюге ерекше назар аударылды. Олардың киім киюіне қарап барлығында кароль деп ойлап қалу ғажап емес".

Әйелдер киімі де ерлер киімі тәрізді бірнеше киім түрлерінен тұрды. Әйелдер костюмі өзгерістерге ене отырып, уақыт өткен сайын олардың әсемдікке құштарлығы арта түскендігі байқалды. Үнді елі әйелдерінің киімі *сари*. (25 сурет) Ол жаулық есебінде бас бөлігін тұтас жауып тұрды, ерлер киіміндегі *дхоти* сияқты кеуде бөлігін айналдыра отырып бір иыққа

дейін жететіндей етіп әзірледі. (24 сурет) Сариді өзірлеу барсында оған түс беруге ерекше көңіл бөлген. Алғашында сариді біртүсті матадан дайындады, әдетте оның өлшемі 5,5 x 1,15 м етіп алынды. Ал Гуджарат штатында сариді 4 метрге дейін қысқарса, керісінше Матхья-Прадеж штатында сари матасының ұзындығын 9 метрге дейін ұзарды, Махараштра штатында ол 10 метрге жеткізді. Себебі, Бұл елдің әйелдері ат үстінде жүріп соғысқа қатысты. Бай әйелдер қымбат әрі ауыр паршадан немесе өте жеңіл әрі жұқа газ матасынан киім киді. Тұрмысы орта әйел гардеробында 80-100 сари болды. Дегенмен, екі бірдей бір-біріне ұқсас сари киген Үнді әйелдерін кездестіру қиын. Сонымен бірге саридің түсіне қарап, оның тұрмыс жағдайын білуге болады. Сариді жібек немесе макта маталардан әзірледі. Олардың түстері жасыл, көгілдір, сары, көк болды. Сариге майда өрнектермен суреттер салды. Саримен бірге әйелдер киімінде *холи* кофтасы болды. Ол қысқа жеңді, арқасынан түйреліп қоятын кофта, ол айтарлықтай ұзын болмады. *Холи* киімі сари тәрізді ашық түсті маталардан әзірленеді. Үнді әйелдері өте әсемдікке құштар жандар болып саналады. Әсіресе олар үнемі бет әлпетін бояулармен бояп, әдемілікке талпынды, Олар шаштарына түрлі тастардан, гүлдерден әшекейлеуге ерекше көңіл бөлді. Орта ғасырларда Үнді елі киіміне көптеген өзгерістер енді. Киімді алтын тастармен, қымбат, бағалы заттармен әшекейледі. ХҮІІ-ХІХ ғасырларда ашық, түсті құс суреттерімен әшекейлеуге ерекше назар аударды. Оларды мехтан және тибет ешкілерінің түбітінен тоқыды. Құс суретін әзірлеумен бірге түрлі гүлдерді салып мата тоқу дәстүрге айналды. Қалыңдықтың киімін қалыңдық денесіне салынған түрлі әшекей суреттері мен тағыншақтары толықтырып тұрды. Қалыңдықтың маңдайына "*тика*" немесе "*тилак*", "*менду*", "*потту*" белгісін салды. Сондай-ақ қалыңдықтың қолы мен аяғы хнамен өрнектелді. Бұл күрделі символдық ою-өрнектер қызды түрлі нәрселерден сақтайды және бақыт әкеледі деп санаған. Мұрындарына сақина тақты, солтүстік елді мекенінде Бұл сырғаны мұрынның сол жағына тағып жүрді. Ал, оңтүстіктегілер оны түрліше етіп тақты, Сондай-ақ үнді қалыңдығы қолына және аяғына білезіктер мен сақиналар, белдеріне белдіктер, мойындарына моншақтар тақты. Таққан алқаның өзі түрліше мәнге ие болды. Мысалы, мангус және тирумангальям тағыншақтарын тұрмысқа шыққан әйелдер тақты. Бұл тағыншақтарды ерекше қорғап, жанұяда бақыт әкеледі деп санаған. Сондықтан да, үнді әйелі бұл тағыншақты тек өлгенде ғана шешкен. Сонымен қатар, бүкіл дүние жүзі елдеріне мұнда жұқа шәлі, шалбар, газ жамылғысын алтынмен, күміспен кестеленген парша матасын шығарып отырды.

Ерлер костюміне келер болсақ, олар жоғарғы жағына *дохоти*, яғни көйлегін киді. Дегенімен ертеде үнді елі ерлері жоғарғы жағына еш нәрсе кимеген. Ал төменгі жағына *дохоти* орамалын орап жүрді. Ерлер *чалма* және *рупан* сулығын пайдаланды. Чалма матадан әзірленіп, бірнеше рет басқа орап, біздің сәлдеміз сияқты етіп, бас киім ретінде пайдаланды. Ал рупан кеуде тұсын жасырып тұратындай етіп әзірленген қынамалы желет. Ерлер мойындарына алқа, қолдарына, аяқтарына білезіктер тағып, үстіне кафтан, бұттарына штан, аяқтарына сандал киді. Қоғамның даму сатысына

байланысты ерлер киіміне өзгерістер еніп отырды. Дхотидің ұзынды 5 см жетті, оның жоғарғы бөлігіне ұзын көйлек және қысқа күртеше киді, бастарына көгілдір немесе сары, қызыл, ашық түсті чалма пайдаланды. Аяқтарына түрлі тастардан жасалған сәндік бұйымдарды тағуды дәстүрге айналдырды. Сулық көбінесе драп маталардан дайындалды.

ҚЫТАЙ КОСТЮМІ

Ежелгі Қытай елінде б.д. дейін II ғасырдан бастап "Ұлы Жібек" жолы саудасы бастады. Көптеген керуендер "Ұлы Жібек" жолымен Қытай елінен қымбат жібек маталарды Европа елдеріне қарай тасыды. Мысалға, Ежелгі Римде жібектің әр шаршысына алтынмен төлеген. Қытай елінің халқы негізінен жер игерумен айналысқан Императордың өзі әр көктемде үш қайыңнан отырғызған. Халықтың әлеуметтік экономикалық даму ерекшелігі және оның табиғатты философиялық тұрғыда танып білуі нәтижесінде, оның қытай костюмінде ою-өрнектер арқылы белгіледі. Ғасырлар бойы әсемдік жөніндегі пікірлер түрліше қалыптасты. Ер кісілер кейпі тұйықтылық пен сыпайы қимыл қозғалысты, әрі жеке басының сапалылығын, яғни білімділігі мен нәзік қабілеттілігімен бағаланады Әйелдерге деген көзқарас түрліше болды. Мысалыға VIII ғасырда Таң кезеңінде толық, дөңгелек жүзді қыздар сұлу деп саналса кейінірек әйелдердің құнды тұстары ретінде нәзіктілікті санап, қолы, аяғы кішкене, жүріс-тұрысы, қимыл-қозғалысы ұстамды әйелдер имиджі жоғары бағаланды. Табиғаттың жаратқан бидай өнді түстеріне қарамастан, аққұба, қызылшырайлы әйелдерді ұнатты, сондықтан сәндік косметикада әйелдер пудра мен румянаны тұрмыста кеңінен қолданды. Көптеген әйелдер аяқтарының өсіруін тежеу үшін, башпайларын мықтап байлап, сұлулық үшін өздерін құрбан етті. Қытай елі жібектің шыққан жері. Ертеде жібек матадан киім киген адам түрлі аурулардан айығады деген жорамал айтқан.

Жібек матасының тығыздығы мен кедір-бүдірлігіне қарай, бірнеше түрі шығарылды парша, тығыз жібек, біртүсті өрнекті жібек. Мата тығыздығы мен фактурасына қарай да жібек матаның көптеген түрлері шығарылды. Олар түрлі түсті өрнекті жібек, жұқа газ жібек. Мата суреті халықтың өмірге, табиғатқа деген көзқарасы мен салт-дәстүріне байланысты туындады. Олар терең мағынаны білдіретін, күрделі формалы қиялдан шыққан айдаһар, құстар, жарқанат, көбелектер, кара өрік немесе лотос гүлдері. (29 сурет) Ежелгі қытайлықтардың пайымдауынша өмірдің басында екі бір-біріне қарама-қарсы күштер аспан мен жер тұрады деп есептеген. Осыған орай қытай қолөнеріндегі ою-өрнектеріндегі толқындар, бұлт жолақтары және спиралдар күркіреп жауған жауын мен шакпақ атқан аспан символын бейнелеген. Ал, қалың кара бұлт арасында от шашып жүрген айдаһарды жауынның әміршісі деп санаған.

Түстік символды ежелде маусымның ауысуына орай түрлендіріп отырған, Мысалы, жасыл түс — көктем мен жастық шақ; қызыл — жаз бен отты; сары — бидай піскен кезді білдіретін жер түсі деп санаған; ақ түс — ақ күріштің піскен кезі деп санаған. Сонымен қатар, ақ түс — батыс түсі,